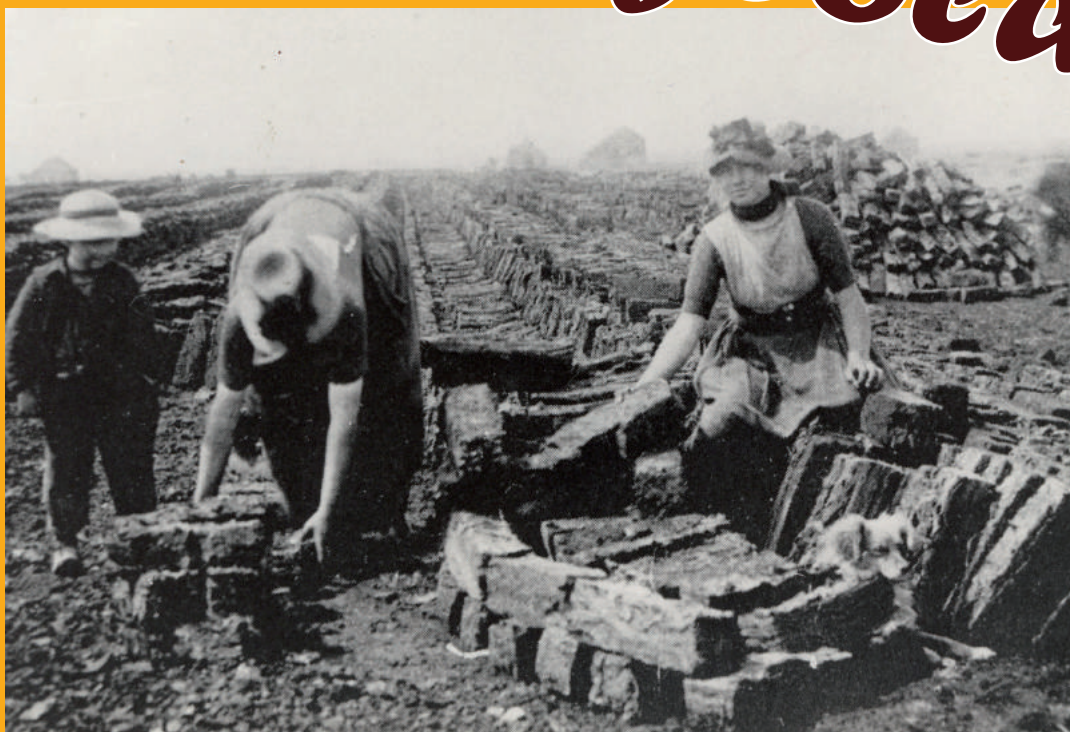

Et Bruine goud

HET BRUINE GOUD

iets over de geschiedenis van de
turfwinning bij Appelscha

STICHTING STELLINGWARVER SCHRIEVERSRONTE

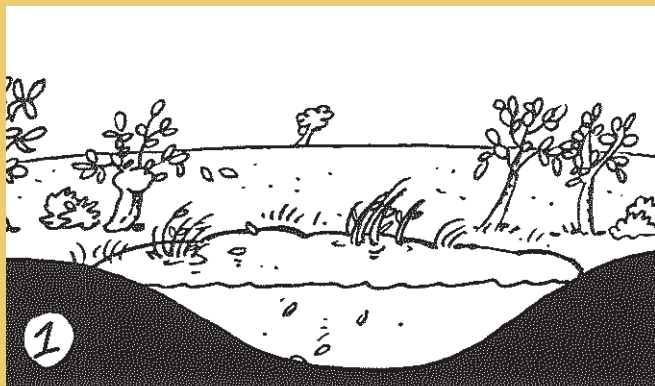
info@stellingwarfs.nl

www.stellingwarver-schrieversronte.nl

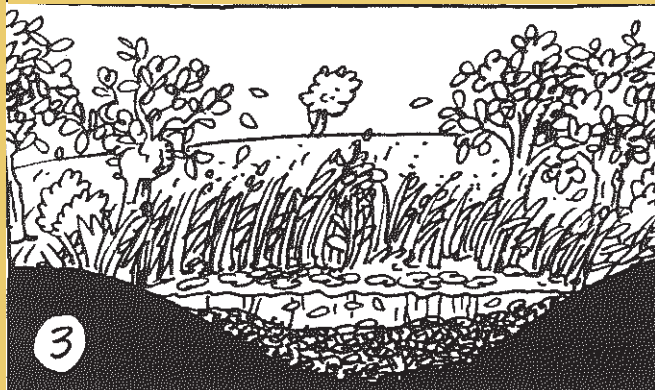
2

Wat is nou eigenlijk veen?

Veen ontstaat als een poeltje of een meer dichtgroeit met allerlei planten. Dat dichtgroeien kan gebeuren door riet, zegge, boompjes en struiken. Ook afgewaaide bladeren en afgestorven planten komen in het stilstaande water. Ze zinken naar de bodem die steeds hoger komt te liggen. Kijk maar naar de vier tekenin- getjes hieronder. Er komen steeds nieuwe laagjes plantenresten bij. Zuurstof kan er niet meer bijkomen. Dus verteren de plantenresten niet goed. Al die lagen samen vormen het veen. Het proces van vervenen verloopt heel langzaam. Eeuwen en eeuwen zijn voorbij gegaan voordat het veen gevormd is. Als je een turf in je hand hebt, kun je je misschien moeilijk voorstellen dat die per eeuw ongeveer één centimeter gegroeid is. Schrijf onder elk plaatje op wat je ziet.

Hoog- en laagveen

3

Er zijn twee soorten veen: hoog- en laagveen. Veel verschil is er niet. Beide zijn van hetzelfde veen gevormd. Het enige verschil zit in dat hoog en laag. Het lage veen ontstond zoals op de vier tekeningetjes op de vorige bladzijde te zien is. Het hoge veen werd gevormd op zandgrond waar de lagen planten- en bomenresten steeds onder water kwamen te staan.

■ OPDRACHT ■

Is er in de omgeving van je dorp veengrond aanwezig?

Zo ja, waar?

Is het afgegraven?

■ OPDRACHT 1 ■

Hier staan allemaal woorden door elkaar die te maken hebben met het veen. Het zijn woorden in drie talen: Nederlands, Stellingwerfs en Fries.

- Geef eerst de woorden die hetzelfde betekenen één kleur.
- Schrijf er daarna een N, een S of een F bij.

veneklute	waeter	paadje	warken
leerzens	vene	stapel	water
brune	werken	learzens	veen
pattien	bruine	paadsje	staepel
wurkje	laarzen	brune	veenkluit
wetter	feanklute	fean	steapel

Letternatuurpuzzeltje

5

Hier staan zeven namen van dieren die in het Fochteloërveen voorkomen. Alleen... de letters staan door elkaar. Kun jij toch de goede naam vinden? (Kijk eerst even naar de tips onder het puzzeltje.) De eerste letter staat er al. Succes!

1. DERDA	A -----
2. IGRGALNSN	R -----
3. BEELLILB	L -----
4. DSIEHGEA	H -----
5. KEIKERHIK	H -----
6. GNASTEIR	R -----
7. DIEFEEKKIN	K -----

Tips:

de nummers 1, 2, en 4 zijn reptielen. Nummer 3 is een insect, 6 en 7 zijn vogels. Nummer 5 heeft vier poten en leeft op het land en in het water.

Het vergraven van het veen in de Stellingwerven

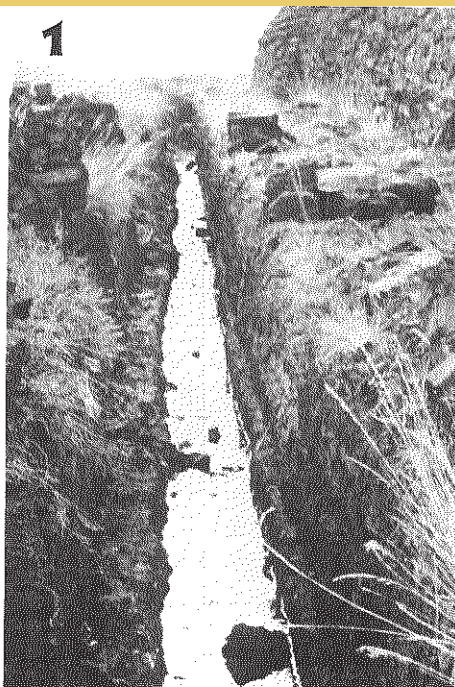
Langs de grens met Drenthe en Overijssel lagen heel vroeger uitgestrekte hoogveengebieden. Eeuwenlang waagde de mens zich daar nauwelijks. Het was er onbegaanbaar, woest en gevaarlijk. Er liepen geen paden en wegen. Wel lagen er veel poelen en plassen.

Hoe werd het hoogveen afgegraven?

Als je de nummers bij de foto's volgt, kun je precies zien hoe het hoogveen werd afgegraven en verwerkt tot turf.

1. Eerst worden er greppels gegraven om het water uit het hoogveen af te voeren.

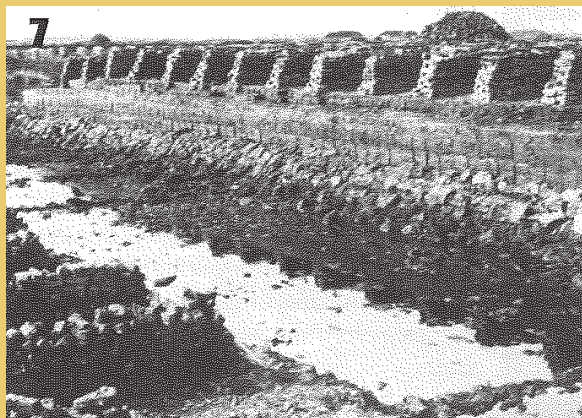
2. Het begin van het graafwerk. De bovenlaag waar je niks mee kunt wordt weggehaald.

3. De turf wordt los gestoken.

5. De turf komt op een lange platte kruitwagen.

7. De turf staat in hoge stapels te drogen in de zon en de wind.

4. De los gestoken turven worden afgegraven.

6. Dan worden de turven naar een grote stapel gereden.

■ OPDRACHT 3 ■

Heb je de foto's goed bekeken? Geef dan antwoord op de volgende vragen:

1. Het afgraven van veen was zwaar werk.
☐ ja ☐ nee
2. Er werden veel machines gebruikt.
☐ ja ☐ nee
3. De turf ging per bakfiets naar een stapel.
☐ ja ☐ nee
4. De turf kon je meteen verkopen.
☐ ja ☐ nee
5. De bovenste laag kon je ook gebruiken.
☐ ja ☐ nee

8 *Stak !!!*

In de veenderi'jen was veel arbeidsonrust. Dat wil zeggen dat de arbeiders vaak met werken stopten, omdat ze meer wilden verdienen. Ze stakten dan. De vroegste werkstakingen in Nederland vonden plaats in de venen.

Tijdens zo'n werkstaking kwamen arbeiders, vrouwen en kinderen bij elkaar om te luisteren naar toespraken. Er waren een paar politici die het voor de veenarbeiders opnamen. Twee van de bekendsten zijn Domela Nieuwenhuis en Pieter Jelles Troelstra.

Stakende veenarbeiders luisteren naar een spreker (je ziet hem rechts staan, tussen de bomen). Links op de achtergrond zie je militairen op paarden. Gemeentebesturen vreesden dat zulke stakingen uit de hand zouden lopen. Daarom werden er altijd veel militairen en politie op de stakers afgestuurd.

■ OPDRACHT 4 ■

Wat zou jij gedaan hebben? Ik zou toen ook gestaakt hebben, omdat

Ik zou toen niet gestaakt hebben, omdat

Domela Nieuwenhuis.

Vrouwenstaking Appelscha

9

Begin mei 1890 gebeurde er in Appelscha iets bijzonders. De vrouwen die in het veen werkten, eisten van de veenbazen ongeveer een halve euro per dag loonsverhoging. Toen de veenbazen hier niet op reageerden, brak er een algemene staking uit. De strijd ging niet alleen om het loon, maar ook om het breken van de macht van de rijke veenbazen. De staking, die tot 6 juni duurde, ging verloren; de vrouwen kregen er geen cent bij. Door de honger gedreven moest iedereen weer aan het werk.

Dit kunstwerk staat in Ravenswoud. Het is in 1979 gemaakt door Wilma Burgers-Gerritsen.

Sporen

In Ooststellingwerf heeft de vervening sporen nagelaten. Denk maar aan de vaarten en wijken die er nog zijn. En aan de petgaten en natuurgebieden. Of de straatnamen die verwijzen naar de periode dat er turf werd gegraven. Hierboven zie je een foto van een kunstwerk. Een herinnering aan de harde werkers van vroeger. Bekijk de foto goed en maak de opdracht.

■ OPDRACHT 5 ■

1. Wat doen deze veenarbeiders?

2. Bedenk een naam voor het kunstwerk.

3. Zijn er straten in jouw dorp waarvan de naam herinnert aan de tijd van de vervening?

4. Zijn er in je dorp, behalve de vaart, wijken en straatnamen nog meer herinneringen aan die periode?

Antwoorden behorende bij het werkboekje 'Et brune goold'

10

blz. 3, opdracht 1

Deze woorden horen bij elkaar:

Stellingwarfs

veneklute
waeter
pattien
warken
staepel
vene
leerzens
brune

Nederlands

veenkluit
water
paadje
werken
stapel
veen
laarzen
bruine

Frysk

feanklute
wetter
paadsje
wurkje
steapel
fean
learzens
brune

blz. 7 opdracht 3

opdracht bij de foto's

1. nee
2. nee
3. ja
4. nee
5. ja

blz. 9 opdracht 5

Bij kunstwerk Ravenswoud: *de turfmakers zijn de turven
aan het stapelen.*